

A JKP ELSŐ ÉVEI ZOMBORBAN

Az 1917. évi Nagy Októberi Forradalmat és a II. világháborút követő történelmi változások Északnyugat-Bácska munkásosztályát sem hagyták télenül. Megmozdulásuk természetes központja pedig Zombor volt. Több bácskai katona küzdött ugyanis a Vörös Hadseregben, majd a magyar szocialista forradalomban, így érthető, hogy a haladó és forradalmi eszmék az itteni tömegeket is megmozgatták. Szondon az osztrák—magyar hadsereg katonái 15 munkást kivégeztek, Monostorszegen pedig hat munkást és napszámost felakasztottak. A rastinai uradalmi nagybirtok béresei minden elmozdíthatót szétlúgtak, a béregi szegények pedig megkezdték a kereskedőkkel való leszámolást.

Magyarországnak az Osztrák—Magyar Monarchiából való kiválása (1918. nov. 30—31.) és a népköztársaság kikiáltása (1918. nov. 16.), a Szerb—Horvát—Szlovén Királyság megalakítása (1918. dec. 4.), de a többi haladó szellemű európai esemény és megmozdulás is olyan nemzeti és forradalmi eszméket vetettek felszínre, amelyek gyökeres változásokra készítették a munkásosztályt is. Az Októberi Szocialista Forradalom és magyar polgári demokratikus forradalom, valamint az SHS-állam eseményei folytán a bácskai munkásosztály igazi forradalmi vezetőre lelt a kommunista pártban. A III. Internacionáléhoz való csatlakozással munkásaink hátat fordítanak a szociáldemokratáknak. A szociáldemokraták ugyanis néhány évtizedes ténykedésük alatt semmilyen jelentős forradalmi változást sem idéztek elő, sőt odáig degenerálódtak, hogy a munkásosztály érdekeinek ellenpólusává váltak.

Zomborban az I. világháború végén már olyan aktív tevékenységet fejtett ki a munkásosztály, hogy méltó élcsapatává vált a JKP. Ebben a rövid visszapillantásban tehát ezt az időszakot és a JKP kezdeti zombori tevékenységét vizsgáljuk.

AZ ELSŐ POLITIKAI AKCIÓK

Közvetlenül az I. világháború befejezése és az SHS-állam megalakítása után gyülekezni kezdenek a zombori munkások, majd a II. és III. Internacionálé platformja értelmében kiválnak az ún. baloldaliak. Ezek lesznek később a kommunisták, a szociáldemokraták pedig folytatják a háború előtti tevékenységüket, mely szerint a munkásosztálynak semmilyen esélye sincs arra, hogy a burzsoáziától fegyveres harccal elragadják a hatalmat.

Varga István vasutas már 1919 márciusában Szabadkán van. Bácska, Bánát és Baranya szocialistáinak egyesülési kongresszusán. Nem a saját helységéből delegálták, hanem a szabadkai elvtársak hívták meg, akikkel a zomboriakat hagyományos kapcsolatok fűzték össze. Hazatérve Varga István és Klaszovác Béla konferenciát tart a vasutasoknak. A jelenlévő 300 ember elfogadta a III. Internacionálé irányelveit, a szocialisták Belgrádban tartandó egyesülési kongresszusára pedig Varga Istvánt delegálták.

A vasutasoknak erre a politikai ténykedésére és irányvételére Gyöngyösi Dezső, a zombori szociáldemokraták egyik háború előtti vezetője azzal reagált, hogy ő is gyűlést hirdetett a Szabadság Szállóban. Ezzel akarta a balra „tévedt” vasutasok gyűlését ellensúlyozni. A konferenciát a következő szavakkal kezdte: „Úgy hallom, új szervezetet akartok alapítani... Ebbe azonban ne egyeztetek bele. Maradjatok meg szociáldemokratáknak, a II. Internacionálé mellett, mert az új szervezet a III-hoz (Internacionálé) akar csatlakozni, illetve akinek két kabátja van, attól már az egyiket elveszi.”

Az ülésteremben mocorgás támadt. A vasutasok nem értették, hogy ha egyszer ők már állást foglaltak a III. Internacionálé mellett, akkor most Gyöngyösi miért ágál ellene? Gyöngyösi Dezső mellett pedig Vojin Brkić cipész ült, a későbbiek során Korać „embere”, illetve a szerb burzsoázia szövetségese. Gyöngyösi után Kapusi Ferenc, a vasúti fűtőház kazánkovácsa kért szót és elmondta, hogy a munkásoknak semmi hasznuk sincs a szociáldemokratáktól, majd újfent azt javasolta, hogy csatlakozzunk az 1919 januárjában, Moszkvában megalakult III. Internacionáléhoz. Gyöngyösi azonban mintha nem akarta volna megérteni az új politikai áramlatokat, megkérdezte, hogy mivel ártottak tulajdonképpen a szociáldemokraták a zombori munkásoknak.

Ekkor szemére vetették, hogy az 1917. évi vasutassztrájk alkalmával Gyöngyösi személyesen szólította fel a sztrájkolókat a munkabeszüntetés abbahagyására. Az ülésteremben egyébként olyan jelszavak és falragaszok voltak, hogy a szociáldemokratáktól nem sokat várhat a munkásosztály, mert a proletárhatalom csakis a barikádokon, forradalmi harccal vívható ki. Az értekezlet gyorsan véget ért, s az ülésteremben csak Gyöngyösi Dezső és Vojin Brkić maradt. Ez utóbbi később Újvidéken vezető álláshoz jutott a munkásbetegségélyezőben, s ezzel biztos és kényelmes egzisztenciát teremtett magának.

Varga István pedig elment a szocialisták belgrádi egyesülési kongresszusára. Feltehetően vele volt még Stevan Vukičević géplakatos, Đoka Šipos kőfaragó és Antun Beretić kőműves. Ripp Márton asztalos azt állítja, hogy Vojin Brkić ugyancsak részt vett a kongresszuson, de a II. Internacionálé és Újvidék képviselőjeként. Stevan Vukičević, Đoka Šipos és Antun Beretić viszont az Általános Szakszervezeti Szövetség küldöttei lehettek.

Belgrádból hazajövet Varga István ismét konferencián ismertette a kongresszusi határozatokat és eredményeket. A vasutasok közül csak Holdai állomásfőnök nem értett egyet a kongresszusi határozatokkal, s nem volt hajlandó csatlakozni a III. Internacionáléhoz, amely Európában nyolc kommunista párttal és csoporttal kezdte meg tevékenységét.

Az 1919. évi május elsejét megelőzően, elejét véve a tüntetéseknek és felvonulásoknak, dr. Kosta Bugarski bácskai főispán szerb, horvát, magyar, német és szlovák nyelvű plakáton tetette közhírré: „Figyelmeztetem a lakosságot, hogy szigorúan tilos május elseje ünneplése és a gyűléstartás, valamint a tüntetés és felvonulás. Aki a rendeletet megszegi, az a rendkívüli törvény értelmében felel majd tetteiért!”

A zombori helyőrség parancsnoksága mindenestre jó néhány magyart és másokat is őrizetbe vett, de hamarosan valamennyiüket szabadon engedte.

A MUNKASOSZTÁLY FÉLRESIKERÜLT EGYSÉGE

A szocialisták egyesülési kongresszusát követően Zomborban is kísérletet tesznek a munkásosztály egységes politikai szervezetének megalakítására. Kezdeményezői az Általános Szakszervezeti Alapszövetség (ASZA) tagjai, a szocialista munkáspárt megalakítása azonban nem sikerül. A Stevan Vukičević, Vjekoslav Premuž, Ripp Márton, Mauer Mányás és Püspök Sándor vezette szocialista baloldali megbeszéléseket folytat a Gyöngyösi Dezső és Vojin Brkić vezette szociáldemokratákkal, hogy együttesen váltsák valóra az egyesülési kongresszus határozatait. A megbeszélések azonban nem járnak sikerrel, mert mindkét fél kintart a saját álláspontjánál.

A megbeszélések elején a baloldali tagjai eleinte Domorad Rabanja Párizsi utcai kocsmájában, később pedig a gimnázium melletti Central kocsmában gyűlöltek. Itt sem maradtak azonban sokáig. 1919 októberében és novemberében már a Petar Bojović Venac utcai Singer Hugó-féle kocsmában vannak. A szociáldemokraták viszont a Szabadság Szálló tőszomszédságában levő Pokol kocsmában gyűlöltek. Itt is maradtak egészen 1925-ig, amíg fel nem épült az Egyesült Munkásszakszervezetek Fehér

templom utcai 1. sz. alatti tágas és szép szakszervezeti otthona. Az említett megbeszélések csak elmélyítették a szocialista baloldal és a szociáldemokraták közötti szakadékot. A szociáldemokraták azzal hivatkoztak, hogy mellettük van a munkásosztály, a szocialisták pedig azt erősítették, hogy a szociáldemokraták senkit sem képviselnek. A baloldal, illetve az ASZA tagsága a szerb hadsereg 1919. november 13-i bevonulását követően kérvényt intéz a zombori városi szenátushoz, hogy hagyja jóvá nekik egy társadalmi célokat szolgáló ház megvásárlását. 1920. április 5-én megismétlik kérelmüket, s az ezzel kapcsolatos dokumentum ekkor már 1000 tagról ad számot az ASZA-ból. Munkásonthoz lenne szükségük, csak hogy a hatalmi szervek ezt nem engedélyezik, s így az ASZA tagságának, illetve az aktívabb baloldali szocialistáknak (kommunistáknak) politikai élete és tevékenysége továbbra is a magánkocsmákban zajlik.

Az ASZA tagságát, vagyis a Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt — JSZ(k)MP — lendítő bázisát elsősorban iparosok képezik (gyári munkás Zomborban úgyszólván nincs is): 70 asztalos, 40 cipész, 30 szabó, 20 borbély s mintegy 30 pék és molnár. A háborút követően elsőként az asztalosok tömörültek szakszervezetbe, s ők is voltak a legharciasabbak. 1919-ben sikeres sztrájkot szerveztek, s 50%-os béremelést kaptak. Az ő példájukon okulva olyanok is béremelési követelésekkel hozakodtak elő, akik még nem is csatlakoztak a szakszervezeti mozgalomhoz. Sztrájk-szervezők voltak: Ripp Márton, Bauer Mátyás, Püspök Sándor és Makra József asztalos, Sneider János, Erdélyi János és Nol Károly szabó, Vizi István cipész, Stevan Vukičević géplakatos, Nagy Béla borbély és Petar Cuconić molnár. 1919. február 24-én a katonaság fojtotta el a villanyszelölő, a postás- és vasutassztrájkot nemcsak Zomborban, de Szabadkán és Vajdaság több helységében is. A katonai és hatalmi szervek azt hitték, hogy a sztrájkmozgalom Budapestről indult ki, mivel az 1919. november 16-án kialakított népköztársaság súlyos politikai és gazdasági válságba került, s március 21-én kénytelen volt a hatalmat átadni a magyar proletariátusnak.

Noha a zombori munkások politikai tevékenysége Szabadkán, Újvidéken és Belgrádban is visszhangra lelt, lényegében azért ezek a baloldali szocialisták csak az önkezdeményezésük, nem pedig felsőbb politikai utasítás szerint ténykedtek. A leendő JSZ(k)MP tagságának jó része a saját háború előtti tapasztalataira támaszkodott, illetve a Nagy Októberi Forradalomban és a magyar szocialista forradalomban szerzett ismereteire. Ezek tehát már tisztán látták a munkásosztály történelmi szerepét és erejét. Hónapokig tartott a zombori munkásosztály konszolidálódása, miközben mind nagyobb úr támadt a szociáldemokraták és szocialisták között.

A JUGOSZLAV SZOCIALISTA (KOMMUNISTA) MUNKASPÁRT ZOMBORI SZERVEZETÉNEK MEGALAKÍTÁSA

A zomboriak nem egységesek a Jugoszláv Szocialista (kommunista) Munkáspárt megalakítási dátumát illetően: egyesek szerint ez 1919. végén, mások szerint pedig 1920. elején, közvetlenül a vukovári kongresszus előtt történt. Stevan Vukičević a II. világháború utáni írásában 1919 első felét jelöli meg a JSZ(k)MP megalakulási időszakának. Jegyzeteiből idézünk: „Az alakuló gyűlést a Singer Hugó-féle kocsmá mellékhelyiségeiben tartottuk. A Központi Bizottság delegátusa és egyben az alakuló gyűlés elnöke Filip Filipović volt. Ugyanekkor választottuk meg a JSZ(k)MP helyi tanácsának vezetését is; elnökké Đoka Šipošt, alelnökké Stevan Vukičevićet, titkárrá Aleksandar Tucaković kőfaragót, pénztárossá Antun Beretićet; a propaganda és agitációs tevékenységgel pedig Kirsner Józsefet bíztuk meg. A pénzügyi ellenőrzés Antun Beretićre, Szalai Ferenc mechanikusra és dr. Pavle Blaževac jogászra hárult.”

Az 1919. december 4-én megtartott kibővített pártülésen a vezetésen kívül jelen voltak még: Flaman Gyula, Ripp Márton, Ivan Čuvarđić, Suszter Mihály, Nagy László, Püspök Mihály, Lajčo Čuvarđić és mások.

Napirenden a JSZ(k)MP taglétszámának gyarapítása és szervezeti megerősítése, valamint a pályaudvar melletti Nagymalomban szervezendő sztrájk szerepelt. A pártvezetőség úgy határozott, hogy erkölcsi-politikai támogatásban részesíti Petar Cuconić sztrájkszervezőt.

1920. január 2-án második ülését tartja a pártvezetőség. Ekkor a következő feladatokat beszélik meg: az agitációs bizottság megválasztását, a vukovári kongresszusra delegálandó személy kijelölését és a párt-szervezet feliratjavaslatát. A JSZ(k)MP zombori tanácsa minden egyes tagjának pártfeladata a környékbeli falvakban való politikai tevékenység, a vukovári kongresszusra pedig Djoka Šipošt delegálják.

A Radničke novine (Munkásújság) viszont más adatokat szolgáltat a JSZ(k)MP zombori szervezetének megalakítását illetően. 1920. július 20-i cikkében ugyanis arról számol be, hogy „... a következő helységekben van folyamatban a szervezetalapítás: Becsén, Zsablyán, Szenttamáson ... és Zomborban”. Az adat aligha kétséges, hisz egyébként meg sem jelent volna az újságban. Ezek szerint Stevan Vukičević memóriája csalhat. A másik adat, amely ugyancsak Vukičević állítását kérdőjelezi meg: a JSZ(k)MP vajdasági szervezeteinek 1920. január 7-i, újvidéki kongresszusán, illetve annak dokumentumaiban egy árva szó sem esik a zombori szervezetről, de még csak delegátusai sincsenek. Milan Šipoš asztalos úgy emlékezik, hogy a JSZ(k)MP zombori szervezete 1920-ban alakult meg, az alakuló gyűlésen pedig 30 elvtárs volt jelen. Az egybegyűlteknél Filip Filipović mondott beszédet a munkásosztály politikai szervezésének fontosságáról és jelen-tőségéről.

Milan Šipoš szerint a JSZ(k)MP zombori szervezetében főként magyarok, németek, horvátok, és zsidók tevékenykedtek, szerb jóval kevesebb volt. A JSZ(k)MP olyan forradalmi és szabadságszöveget hirdetett, hogy valamennyi nemzet haladó szellemű képviselői felzárkózhattak soraiba. Érthető tehát, hogy sok volt benne a magyar és más nemzetiségű, s hogy a nemzeti érzelmeiktől túlfűtött szerbek elmaradtak, hisz ezt kívánták és diktálták a történelmi események. Pontosabban a szerb tagság egy része kénytelen kilépni a pártból, ha nem akarja, hogy a harcias szerb önkéntesek (dobrovoljacok) kegyetlenül meghurcolják. A szerb önkéntesek ugyanis letépték a JSZ(k)MP zombori szervezetének címtábláját, verték és üldözték a kommunistákat, aminek persze a politikai következményei sem maradtak el. A Szerb—Horvát—Szlovén Királyság alkotmányozó nemzetgyűlése előtt pl. a JSZMP zombori szervezetének összes horvát tagja kilépett a pártból és testületileg a szociáldemokratákhoz csatlakozott. Ezeket a politikai hitvallásukban megrendült és személyi biztonságukat féltő polgárokat nemcsak a jugoszláv tőkésosztály üldözte, de a szerb önkéntesek is, nemzetgyalázóknak és államellenesnek bélyegezve őket. Ennek vetülete pedig a választások kimenetelén is meglátszott.

A JSZ(k)MP zombori szervezet mindössze 150 tagot számlált, közvetlen irányítása alá tartozott azonban még vagy 600 szakszervezeti munkás is. A pártviszonyok mérlegelésekor ez a számadat sokakat megteveszt és a párttagságba sorolják a 600 szakszervezeti munkást is. Mert a jelszó a következő volt: „Párt a szakszervezetben, és szakszervezet a pártban!”

AZ 1920. ÉVI ZOMBORI SZTRÁJKOK ÉS A VUKOVÁRI KONGRESSZUS

A JSZ(k)MP és az Egyesült Munkásszakszervezetek zombori vezetőse agilis politikai tevékenységet fejt ki. A munkásosztályt a burzsoázia és a munkaadók ellen szólítják, nagyszámú sztrájkot szerveznek. A februárban megkezdett öthetes asztalossztrájkhoz hamarosan csatlakoznak a szabók és kőfaragók, de a többi iparos is.

A vasutasztrájkot a kommunisták, elsősorban a vasutas-pártszervezet tagsága szervezi. Április 14-én éjfélkor Matija Kuzman hosszú vonatfűttel jelezte a munkabeszüntetési felhívást, amelynek azonnal eleget is tettek a vasutasok és hazamentek. A pályaudvaron csak a mozdonyok és az üresen vesztglő szerelvények maradtak. Történt pedig mindez Jefta

Gagić őrmester, állomásparancsnok szeme láttára. Reggelre minden vasutasat a rendőrök hajtottak vissza a munkába. Ugyanekkor bizonyos... Milan nevezetű főhadnagy, akit csak ért, megkorbácsolt, kiváltképp a magyarokat, mert azt hitték, hogy a sztrájkhullám Magyarországról indult el (ami mellesleg teljesen lehetetlen volt, hisz Magyarországon ekkor Horthy Miklós fehérterrorja tombolt, ez pedig aligha szíthatta az SHS-állam munkássztrájkjait). Munka után a vasutasokat úgy egzeciroztatták, mintha kéthónapos katonai gyakorlaton lettek volna. A vasutassztrájk tehát csak részleges sikerrel járt, viszont ami a tömegek mozgósítását illeti, a JSZ(k)MP tamújelét adta politikai erejének.

Amikor 1920. április 20-án, másnap a fűtőházba értek a kazánfűtők és a kazánkovácsok, a lakatosok és a többi munkás, volt mit hallaniuk. Stevan Vukičević, Milan Šipoš, Milivoj Agrima, Kajbl Mihály és más kommunisták sztrájkfelhívással fordultak hozzájuk. Ezek pedig félbe is hagyták a munkát, s mintegy 30-an a Singer Hugó-féle kocsmába mentek. Itt a sztrájk jelentőségét, valamint a II. és III. Internacionálé közötti különbséget Stevan Vukičević és Flaman Gyula ismertette velük.

A JSZ(k)MP politikai tekintélyének erősödését igazolja az 1920. évi május elseje megünneplése is. A Singer Hugó-féle kocsmá udvarában 2000 munkás és családtagjaik gyűltek össze, meghallgatták a mozgalmi beszédek és végignézték a művelődési programot. A rendőrség gyorsan reagált erre is, akárcsak a vasutassztrájkra, s azonnal letartóztatta Djoka Šipoš, Stevan Vukičevićet, Singer Hugót, Szajler Józsefet, Szaniszló Bélát, Tomán Jánost és másokat. Csak annyit értek el, hogy Tománt és Šipoš száműzték Zomborból.

Ez idő tájt a JSZ(k)MP zombori szervezetének politikai tevékenységét jórészt a vukovári kongresszusra való előkészületek képezték. Éles viták folytak akörül, hogy Vukičevićet vagy Šipoš delegálják-e a kongresszusra. Šipošnak ugyan voltak némi jellembeli fogyatékságai, s emiatt kisebb volt a tekintélye is. Aleksandar Tucaković titkár szorgalmazására azonban mégis Šipoš, a JSZ(k)MP helyi tanácsának elnöke ment el a kongresszusra, a vasutasok pedig Varga Istvánt delegálták. A kongresszusról való hazatértük után mindkettőjüket letartóztatták, Vargát pedig ki is utasították Zomborból. Ettől kezdve a JKP (a vukovári kongresszuson vette fel ezt a nevet) tagságának még inkább megingott a Šipošba vetett bizalma. Ripp Márton szemére vetette, hogy nem dicsekedhet olyan harcos múlttal, amely méltóvá tenné a zombori kommunisták elnöki tisztségére. Vukičević erre megjegyezte: Šipoš nem azért elnök, mert ő a legjobb kommunista, hanem mert szerb, s így a hatalmi szerek kevésbé bizalmasan a kommunistákkal és a párttal szemben. A zombori pártszervezetet és tagságát ugyanis egész Vajdaságban úgy könyvelték el a polgári pártok, hogy feladta a nemzeti érdekeket, s inkább „magyar”, mivel a JKP tagságát főként magyarok képezték.

A vukovári kongresszust követően Zomborban vagy 100 malomipari munkás lép sztrájkba. (A molnárok már korábban is kitűntek aktivitásukkal, május elsejére virradóra pl. a város ötemeletes épületének villámhárítójára felvonták a vörös proletárzászlót, amelyet csak a rendőrség szedhetett le.) A sztrájk sikerrel járt, egydináros béremelést kaptak, s így egy hét múlva tovább folyt a munka. Kiharcolták ezenkívül, hogy senki kényekedne sem legyenek kiszolgáltatva, illetve hogy a munkából csak szabatosan megfogalmazott felmondással bocsáthassák el őket. A munkakörülmények és a munkások életszínvonalának javítását célzó munkabeszüntetésben Djoko Šipoš és Aleksandar Tucaković a helyszínen lelkesítették a sztrájkolókat.

AZ 1920. ÉVI ORSZAGOS VALASZTASOK

Zomborban a választási kampány során éles politikai csatározások folytak a polgári pártok és a JKP között. A demokraták és a radikálisok, a szociáldemokraták, a szerb önkéntesek, a csetnikek és a Sokol egyesület tagjai együttesen léptek fel a kommunistákkal szemben, csak hogy megakadályozzák a nyilvános szereplésüket.

1920. augusztus 29-én a JKP zombori helyi tanácsa politikai gyűlést hirdetett a városháza előtti Szent György téren. A 3000 jelenlevőnek Stevan Marković rokkant szabó, Vics Mihály és Hen György cipészek beszéltek a JKP programjáról és a küldöttek megválasztásáról az SHS-állam alkotmányozó nemzetgyűlésébe. Az ülésvezető Stevan Vukičević, a jegyzőkönyvvezető pedig Aleksandar Tucaković volt. Az ülés azonban rosszul ért véget, rájuk törtek a dobrovoljacok és verekedés támadt. A politikai üldözés elleni, valamint a zombori munkások és parasztok búzakivitel elleni tiltakozó határozatát azonban sikerült felolvasni. A gyűlés ezenkívül lelkesen üdvözölte a „vörös proletár Belgrádot és a kommunista Szerbiát”. Forradalmi üdvözlésüket küldték a hősiesen küzdő Vörös Hadseregnek és a testvéri Szovjet-Oroszországnak.

A kommunisták gyűlése felkeltette a közvélemény figyelmét, a burzoá sajtó azonban lebecsülte a JKP-t és tagjait. A polgári pártvezetők igen fonák helyzetbe kerültek, s ezért egy hét múlva ők is tömeggyűlést tartottak. Ezen aztán minden erejükkel a JKP-re vetették magukat. A demokraták és a radikálisok, de a többi polgári párt képviselői is határozatot hoztak, mely szerint a királyi hatalomtól a JKP feloszlatását, politikai tevékenységének a betiltását követelték, a kommunistákat pedig kétes „elemeknek”, sőt gonosztevőknek titulálták.

Nem volt könnyű a JKP zombori vezetőségének és tagságának. A JKP-t nemzetietlennek bélyegezték és tagjait állandóan háborgatták. Házikutatást végeztek náluk, a csetnikek és a szerb önkéntesek pedig kézigránátot dobáltak Singer Hugó (később pedig Ivan Beljanski) kocsmájába. A kommunistákat és a vendégeket napról napra az utcára kergették és felholtra verték. A burzoá terror így kikezdte a zombori munkásosztály és a JKP egységét. A kőművesek és az építőipari munkások kiléptek a JKP-ből és a szakszervezetből, és átpártoltak a Pokol kocsmában gyülekező szociáldemokratákhoz. Ekkor erősödött meg a szociáldemokrata szakszervezeti áramlat (GRS — Munkásfőszövetség). Ez a polgári pártok gyűlését követő héten történt.

Az alkotmányozó nemzetgyűlés választásait 1920. november 28-án tartották. A zombori választások eredménye: a radikálisok 1388, a demokraták 192, a szociáldemokraták 840, a Bunyevác-Sokác Párt 540, a JKP pedig 150 szavazatot kapott. Az SHS-állam parlamentjében (szkupstinájában) Bácska és Baranya egy választókörzetet képezett, az egyes pártok pedig a következő számú mandátumot kapták: a radikálisok négyet, a szociáldemokraták és a bunyevácok hármát, a demokraták pedig egyet. A JKP nem kapott annyi szavazatot, hogy képviselőt küldhessen a szkupstinába. A jugoszláv tőkésosztály ugyanis nemcsak terrorral, de minden politikai eszközzel küzdött a JKP ellen, a magyaroknak és a németeknek nem volt szavazati joguk, tehát nem is jelöltethették magukat. Zombor környékén viszont a JKP tagsága főként magyar volt. Ezek ugyanis nemcsak a munkásosztály érdekeinek valóra váltásáért, de a nemzeti felszabadulásukért is küzdöttek, s ezt egyedül a JKP hirdette és szorgalmazta. Az 1920-tól majdnem a II. világháborúig érvényben levő földreformtörvénnyel, melynek értelmében a magyar és német lakosságtól elvették és a szegény falusi parasztoknak osztották szét a földet, a jugoszláv tőkésosztály úgy elmenyesítette a nemzeti viszonyokat, hogy a magyarok pl. csöppet sem sajnálták a régi Jugoszlávia 1941. évi bukását. A nemzetiségiek ugyanis nem a hazájukat és otthonukat veszítették el a letűnt államformával, hanem felszabadultak a nemzeti elnyomás és a gazdasági kényszer alól. A számtalan jugoszláv párt közül pedig csak a JKP-nek sikerült soraiba tömöríteni a magyarokat is, s ezzel már a népfelszabadító háború nemzetközi ségének előfeltételeit is megteremtette.

AZ OBZNAŃA ÉS A SÁNDOR KIRÁLY ELLENI MERÉNYLET UTÁN

Alig egy hónappal az alkotmányozó nemzetgyűlés választásai után, melyek során a JKP 58 mandátumot kapott az SHS-állam szkupstinájában és sorrendben a harmadik helyre került, a burzsoázia újabb támadásba lendült a munkásosztály és pártja ellen. 1920. december 29-én a minisztertanács az alkotmányozó nemzetgyűlés jóváhagyása nélkül kiáltványt (Obznana) intéz a néphez, amellyel betiltja a JKP-t, illetve illegálitásba kényszeríti.

Közvetlenül ezután a zombori rendőrök feldúlták Ivan Beljanski kocsmáját, a JKP propagandaanyaga és a pártdokumentáció után kutatnak, sikertelenül. Aleksandar Tucaković titkárt mégis három napra bezárták. A zombori párttagoknak tehát nem volt többé gyülekezőhelye. Ekkor ismét sokan átálltak a szociáldemokratákhoz és a GRS-hez. Ez utóbbinak az össz tevékenysége a munkások és munkaadók tarifaegyezményének megkötésében merült ki. Forradalmi és politikai ténykedést már egyáltalán nem fejtett ki. Amíg tehát a tőkésosztály lankadatlan hévvel támadta és üldözte a kommunistákat, a szociáldemokraták és a GRS mit sem tettek ennek megakadályozása érdekében.

Az 1921. évi május elsejét a Sikara erdőben ünnepelték a zombori kommunisták. Ezúttal taktikus volt a burzsoázia, nem tiltotta be az ünnepelést, hogy eloszlassa a polgári jogok elfojtásának gyanúját. A kiránduláson és ünnepségen azonban nagy megrökönyödést keltett, hogy Aleksandar Tucaković volt párttitkáron királyi koronás derékszj díszelgett. A következő szavakkal tagadta meg elvtársait: „Soha többé semmit!” — Ennek a vezetőségi tagnak az átállása pedig még nagyobb kavardást keltett a JKP egyébként is zilált soraiban.

A Sándor király ellen elkövetett 1921. június 28-i merénylet szintén kiváló alkalom volt a kommunistaeellenes uszításra. A zombori párttagok közül a következőket tartóztatták le és hurcolták Belgrádba: Stevan Vukićevićet, Aleksandar Tucakovićot, Djoka Šipošt, Antun Beretićet (ennek a csendőrök puskatussal az összes fogát kiverték), Vjekoslav Premužt, Petar Nikolićot, Milan Šipoš, Flaman Gyulát, Ripp Mártont, Flóberger Józsefet, ezenkívül több Belgrádban dolgozó zombori illetőségű polgárt is: Ivan és Josip Kekezovićot, Ivan Mironickit és Josip Bogošićet. Nyolc-száznyolcvan napig tartották őket fogva a belgrádi csendőrkaszánya pincéiben (Glavnjača), vallatták őket, de végül valamennyijüket szabadon engedték, mert semmi közük sem volt a Spasoje Stejić elkövette merénylethez.

Az Obznana és a fent említett letartóztatások után Zomborban még illegális formában sem működött tovább a pártszervezet. Mivel az ASZA továbbra is megvolt, a kommunisták ennek a szakszervezeti tevékenységéből vették ki részüket. Gyűjtőakciót szerveztek, s az adományt Zágrádba küldték. Az ASZA-ban olvasták el a JKP betiltásáról szóló, Moszkvában nyomtatott röpiratot. Egy esztendőbe telt, mire az új illegális pártszervezet körvonalai kirajzolódtak. 1923 derekán aztán Székely József és Ivan Mironicki asztalosok, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom volt harcosai állnak a zombori pártszervezet élére. Székely József a Vörös Hadsereg türkméniai katonai-politikai közigazgatási vezetője, Ivan Mironicki pedig tüzérségi ütegparancsnok volt. Ezeket az újvidéki munkások pártaktívája szervezte be a politikai tevékenységbe. Zomborért pedig Domány János volt felelős. Domány ugyancsak az Októberi Forradalomban harcolt.

A Szociáldemokrata Párt és a GRS egyetlen szóval sem állt ki a munkásosztály érdekeiért és a JKP-ért. Tagsága továbbra is a Pokol kocsmában gyülekezett, újságot olvastak, sakkoztak, „harcias” beszédeket tartottak, olyasmit azonban véletlenül sem tettek, amivel megzavarták volna a szindikalizmus békés nyugalmát. Most már ide jártak mindazok a kőművesek is, akik még nemrégiben a kommunista szakszervezetekben ténykedtek. Nikola Paštrovićot pl. előbb csak a GRS, később pedig az URSS

(az Egyesült Munkásszakszervezetek) elnökévé választották. Paštrović tudomása szerint a GRS köré tömörült szociáldemokraták semmivel sem háborgatták a jugoszláv tőkésosztályt, sőt egyes tagok olyan együttműködést folytattak vele, hogy hálából a burzsoázia miniszteri tárcával jutalmazta őket.

A visszás helyzetben csak egyetlen szerencse volt, mégpedig az, hogy a GRS-ben olyan megbízható kommunisták is voltak, mint Stevan Vučković, Ivan Kekezović és mások. Amikor ugyanis a JKP ismét erősödni kezdett, illegális tagjai lassan beépültek a szociáldemokrata szakszervezetbe, az URSS-ban pedig már döntő tényezővé váltak. Ekkor már az egész tagság mögéjük zárkózott fel. Csakhogy ezek a szociáldemokrata táborban végbemenő változások évekre teltek.

Fordította: *TUMBASZ Erzsébet*